

ปิ่นปักผมเมืองแจ่ม : ภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างพื้นบ้านในการทำเครื่องประดับศีรษะ NORTHERN THAI STYLE HAIRPIN: THE LOCAL WISDOM OF A HAIRPIN MAKER

ภาณุพงศ์ จงชานสิทธิ์

PANUPONG JONGCHARNSITTHO

วิชาเอกออกแบบเครื่องประดับ สาขาการออกแบบ คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ เชียงใหม่

MAJOR OF JEWELRY DESIGN DEPARTMENT OF DESIGN, FACULTY OF ART AND ARCHITECTURE
RAJAMANGALA UNIVERSITY OF TECHNOLOGY NORTHERN CHIANG MAI

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอเรื่อง “ปิ่นปักผมเมืองแจ่ม” หรือ “ปิ่นเมืองแจ่ม” ซึ่งเป็นเครื่องประดับขนาดเล็ก ใช้ประดับตกแต่งศีรษะในวิถีชีวิตของผู้คนอำเภอแจ่มและผู้คนในเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของงานหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างพื้นบ้านในชุมชนท้องถิ่นชนบทห่างไกลของจังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นเกี่ยวกับความสำคัญของปิ่นปักผมที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนในล้านนาและเชียงใหม่ วัสดุที่ใช้ทำปิ่น ลักษณะการทำปิ่น ประโยชน์ใช้สอยของปิ่น การนำปิ่นไปใช้ประโยชน์ และการวิเคราะห์ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเด่นชัด ซึ่งประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ 1) ภูมิปัญญาในการเชื่อมชิ้นงาน 2) ภูมิปัญญาในการสลักลวดลาย และ 3) ภูมิปัญญาในการทำวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปิ่นปักผมเมืองแจ่มในเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งที่เป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ที่ทำปิ่นปักผมคือช่างพื้นบ้าน ซึ่งมีเพียงคนเดียวเท่านั้น ถึงแม้ว่าปิ่นปักผมเมืองแจ่มนิยมทำจากโลหะทองเหลือง ซึ่งเป็นโลหะที่มีคุณค่าด้อยกว่าโลหะเงินและทองคำ แต่คุณค่าของการทำปิ่นปักผมเมืองแจ่มมิได้ปรากฏอยู่ที่เนื้อวัสดุ หากแต่ปรากฏอยู่ที่คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างพื้นบ้านในการทำอย่างแท้จริง รวมทั้งสะท้อนให้เห็นความมุ่งมั่น ความประณีต ความเพียรพยายาม การถ่ายทอดจิตวิญญาณของการทำชิ้นงานด้วยมือที่ละเอียดอย่างมีคุณค่า และมีประโยชน์ใช้สอยควบคู่กับความสวยงาม หากพิจารณาในส่วนของการสืบทอดความรู้ พบว่ามีผู้สืบทอดการทำปิ่นปักผมอย่างจริงจัง เพียง 1 รุ่น และ 1 คนเท่านั้น คือนางบัวจันทร์ ณีปุณะ อายุ 47 ปี บุตรสาวของนายก้อนแก้ว ซึ่งในอนาคตอันใกล้หากไม่ปรากฏผู้สืบทอดต่อจากรุ่นนี้ หรือไม่มี การจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาด้านนี้ไว้อย่างเป็นระบบและรูปธรรม อาจส่งผลให้การทำปิ่นปักผมเมืองแจ่มสูญหายไป ปัจจุบันผู้คนนำปิ่นปักผมเมืองแจ่มประดับศีรษะทั้งในวิถีชีวิตประจำวัน ในโอกาสสำคัญต่างๆ ที่จัดขึ้นตามประเพณีนิยม และประยุกต์ใช้เป็นของตกแต่งบ้านให้สวยงาม

คำสำคัญ: ปิ่นปักผม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่างพื้นบ้าน เครื่องประดับ

Abstract

This study presents the value and significance of the northern Thai style hairpin. This small handcrafted accessory is used to fix people's hair, but it is also a symbol of local wisdom, and it contains rich information about the way of life of people in Mae Jam district and Chiang Mai province in northern Thailand. This study focuses on the value and significance of this handcraft on the way of life of the Lanna people (who are from the north of Thailand), the materials, the processes and usage, and the analysis of distinctive characteristics of local wisdom associated with craftsmanship. These characteristics are joint connection, crafting, and tools and materials. The hairpin is made of brass, which is not as strong as silver or gold. However, its value does not

depend on materials; the true value of this hairpin lies in the importance of local wisdom. The handmade hairpin reflects determination, neatness, willingness, and the transfer of identity. At the same time, the hairpin is also useful and beautiful. At present, it is used daily and on special occasions, and it is even used for home decoration.

The study makes suggestions about the hairpin and the preservation of the local wisdom while there is only one hairpin maker, who is a local craftsman, Mr. Konkaew. The study found that there is only one inheritor of this craft, Mrs. Buachan Nepuna, who is Mr. Konkaew's daughter. She, as the sole inheritor, is 47 years old. We might lose this artifact in a near future if there is no systematic information collection.

Keywords : hairpin, local wisdom, local hairpin maker, Accessory

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) เป็นความรู้ ความสามารถ ในด้านต่างๆ อันทรงคุณค่าของผู้คนหรือชุมชน ณ แห่งใดแห่งหนึ่ง เกิดจากประสบการณ์ที่สะสมมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง หรือเกิดจากการเรียนรู้ การได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของตนเอง ซึ่งคณะกรรมการโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 19 (2549 : 245-252) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านคือความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนหนึ่งไปสู่คนอีกคนหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน วิถีชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทั้งในเรื่องการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี นอกจากนี้ ศักดิ์ชัย ลึกษา (2552 : 4) ได้อธิบายความหมายไว้อย่างน่าสนใจว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถแยกความหมายของแต่ละคำได้ดังนี้ คือ คำว่า “ภูมิ” และ “ปัญญา” ซึ่งคำว่า “ภูมิ” หมายถึง “พื้น ชัน พื้นเพ” ส่วนคำว่า “ปัญญา” หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ หรือความฉลาดที่เกิดจากการเรียนและการคิด ดังนั้น คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” จึงหมายถึงความสามารถในการใช้พื้นความรู้ สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจำแนกได้ตามลักษณะที่ครอบคลุมวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทย หรือที่คนไทยยึดถือสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้ 9 ด้าน ดังที่ เครือวัลย์ มีเกียรติ (2548 : 78) เสนอไว้ดังนี้คือ 1) ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม 2) ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม 3) ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย 4) ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 5) ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน 6) ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม 7) ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม 8) ภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และ 9) ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ ถึงแม้ว่าสภาพสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านเทคโนโลยีต่างๆ วิถีชีวิต วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา การเมือง และสังคม แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงเป็นรากฐานที่สำคัญในมิติทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเสมอ

ผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทงานศิลปหัตถกรรมต่างๆที่ใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน อันเกิดจากผลงานการสร้างสรรค์ ออกแบบ ประดิษฐ์ หรือคิดค้น เพื่อสนองตอบความต้องการในวิถีชีวิต เน้นการใช้มือและวัสดุท้องถิ่น ในการสร้างผลงาน เป็นผลงานที่มีคุณค่าทั้งด้านความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ ความสำคัญของหัตถกรรมไทยนั้น บริษัทไทยประกันชีวิต จำกัด (2545 : 9) ได้ให้ความสำคัญไว้ในหนังสือหัตถกรรมไทยว่า งานศิลปหัตถกรรมส่วนใหญ่มักทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นสำคัญโดยไม่ได้มุ่งเชิงธุรกิจการค้า แม้จะมีรูปทรงไม่สวยงามแต่งานหัตถกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรชื่นชม ในเรื่องของความเพียร อุตสาหะ ตลอดจนภูมิปัญญาที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพราะภายในเนื้อหาของผลงานแต่ละ

ประเภท ล้วนบ่งบอกเรื่องราว วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้หากวิเคราะห์ถึงคำว่า “ศิลปหัตถกรรม” นั้น ประกอบด้วยคำ 2 คำคือ คำว่า “ศิลปะ” หมายถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วมีคุณค่าและความสวยงาม ส่วนคำว่า “หัตถกรรม” หมายถึง ผลงาน สิ่งของ เครื่องใช้ที่ทำด้วยมือโดยอาศัยความรู้ ความสามารถของช่างพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผลงานที่สนองต่อความต้องการในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ผลงานหัตถกรรมมักเน้นคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก แต่ทั้งนี้งานหัตถกรรมบางประเภทอาจเน้นคุณค่าทั้งประโยชน์ใช้สอยและความสวยงามควบคู่กัน ดังนั้นเราอาจพบทั้งคำว่า “ศิลปหัตถกรรม” และ “หัตถกรรม” ในบริบทของสังคมปัจจุบัน ศิลปหัตถกรรมอาจจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น การจำแนกตามวัสดุที่ใช้ทำ เช่น หัตถกรรมไม้ โลหะ ผ้า ดิน หิน กระดาษ หนังสือ การจำแนกตามกรรมวิธีการผลิต เช่น การทอ การสาน การปั้น การหล่อ ส่วนการจำแนกตามรูปแบบเช่น สิ่งทอ เครื่องปั้นดินเผา ไม้แกะสลัก เครื่องจักสาน เครื่องประดับ เครื่องโลหะ เป็นต้น ซึ่งศิลปหัตถกรรมของแต่ละภาคของประเทศไทย ย่อมมีรูปแบบแตกต่างกันตามสภาพของพื้นที่ ความสามารถของช่าง ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และแหล่งวัตถุดิบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมจะปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมได้นั้นต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และผู้ทรงภูมิปัญญาที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นในการสร้างผลงาน บุคคลดังกล่าวนี้คือช่างพื้นบ้าน ซึ่งเป็นช่างของชาวบ้านตามท้องถิ่นต่างๆ ทำหน้าที่ผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีกรรมวิธีการผลิต การใช้วัสดุ และการสร้างรูปทรงตามแบบอย่างที่มีสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีการถ่ายทอดความรู้ของตนเองให้แก่บุคคลรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง ช่างพื้นบ้านที่ทำงานมาเป็นเวลานาน อาศัยความชำนาญ ถ่ายทอดคุณค่าความสวยงามลงในผลงาน เกิดเป็นชิ้นงานที่มีคุณค่าทางศิลปะ นอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ความนิยมในงานศิลปหัตถกรรมด้วยเห็นว่าเป็นงานศิลปะ เริ่มแพร่หลายมากขึ้น และเป็นที่นิยมกว้างขวางในปัจจุบัน ความสวยงามในผลงานศิลปหัตถกรรมได้รับความเอาใจใส่มากขึ้น งานบางชนิดมีการประยุกต์ใช้วัสดุอื่นเพิ่มเติมลงไป เพื่อเพิ่มคุณค่าความสวยงามในชิ้นงานนั้นๆ ทั้งนี้หากพิจารณาถึงนิยามของช่างพื้นบ้านดังที่กล่าวมานี้ ช่างพื้นบ้านน่าจะเป็นผู้ที่อยู่ในสถานภาพของ “ผู้สร้างผลงาน” และ “ผู้ส่งต่อความรู้” ควบคู่กัน

เนื้อหา

ปิ่นปักผม (Hairpin) เป็นงานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับ ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้คนในล้านนา โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นจังหวัดศูนย์กลางของล้านนา เป็นผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าประเภทหนึ่งของช่างพื้นบ้าน ปิ่นปักผมมีหลากหลายรูปแบบ ชาวไทยหรือไทลื้อ เรียกปิ่นปักผมว่า “หมาดโ”(ไพฑูรย์ ปัญญา, 2556 : สัมภาษณ์) ซึ่งคำว่า “หมาด” เป็นคำกริยา หมายถึง “การขัด การกลัด หรือ “การเสียบ” ไว้ ส่วนคำว่า “โ” เป็นคำนาม หมายถึง “หัว หรือ ศีรษะ” ดังนั้น “หมาดโ” จึงมีความหมายว่า ใช้กลัดหรือเสียบไว้ที่บนศีรษะ ลักษณะของเครื่องประดับชนิดนี้ประกอบด้วยชิ้นส่วน 2 ชิ้นหลัก คือ หัวปิ่น และเข็มเสียบ หรือ “ก้านปิ่น” ความยาวของหัวปิ่นถึงส่วนปลายเข็มเสียบ ประมาณ 12-15 เซนติเมตร ซึ่งขนาดดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นขนาดที่ถูกออกแบบมาให้เหมาะสมกับขนาดของศีรษะผู้ใช้งานตามหลักกายวิภาคหรือสรีระ (Ergonomic) และเป็นเครื่องประดับที่เน้นทั้งประโยชน์ใช้สอยและความสวยงามควบคู่กัน (Function and Form) ส่วนที่มีการออกแบบให้มีความสวยงามนั้น ส่วนใหญ่มักปรากฏอยู่ที่รูปทรงและลวดลายบริเวณหัวปิ่น ซึ่งเป็นทั้งรูปทรงอิสระและรูปทรงกรวยเป็นชั้นคล้ายกับทรงของเจดีย์ ลวดลายที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะนูนสูงและนูนต่ำ หัวปิ่นบางชิ้นมีการประดับอัญมณีสีและหินสีต่างๆด้วย ปิ่นบางรูปแบบอาจมีเส้นสร้อยติดอยู่ด้วย เพื่อประโยชน์ในการใช้คล้องเกี่ยวกับเส้นผม

การใช้ปิ่นปักผมในจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ส่วนใหญ่เป็นการใช้ควบคู่กับการแต่งกายด้วยเสื้อผ้า ซึ่งการแต่งกายเป็นสิ่งที่บ่งบอกเอกลักษณ์ของผู้คนแต่ละพื้นที่นั้น หญิงชาวส่วนใหญ่อธิบายอย่างสอดคล้องกันว่า ในอดีตวิถีชีวิตประจำวันของผู้หญิงล้านนานิยมทำมวยผมก่อนไปทางศีรษะด้านหลัง และเด็ดดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม มีสีสันสวยงามมาเสียบประดับที่มวยผม เพื่อให้เกิดความสวยงามและกลิ่นหอม นอกจากการใช้ดอกไม้ประดับแล้ว ชาวล้านนามี

ความเชื่อว่า มนุษย์มีขวัญอยู่ 32 ขวัญ การใช้ดอกไม้มาประดับมวยผมจึงเป็นการบูชาขวัญบนศีรษะ เพื่อความเป็นสิริมงคล และเป็นการบูชา เคารพต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งมงคลสูงสุดต่อมาจึงมีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเป็นการใช้ปิ่นปักผมซึ่งมีรูปทรงคล้ายดอกไม้แทนการใช้ดอกไม้จริง เพื่อใช้ขัดมวยผมให้อยู่ทรง และใช้ประดับมวยผมให้เกิดความสวยงามเช่นเดียวกับการใช้ดอกไม้จริงประดับ แต่ทั้งนี้การใช้ดอกไม้ก็ยังคงมีอยู่อย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าการใช้ดอกไม้จริงประดับมวยผมนั้น ดอกไม้มักมีอายุการใช้งานสั้นเพราะจะเหี่ยวเฉาได้เมื่อถึงช่วงเวลาหนึ่ง แต่การใช้ปิ่นปักผม จะมีอายุการใช้งานที่ยาวนานกว่า ซึ่งลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นที่ต้องการสร้างทางเลือกหรือปรับเปลี่ยนวัสดุให้เหมาะสมกับการใช้งาน ดังภาพที่ 1 ถึง 3

ภาพที่ 1 การมวยผมของผู้หญิงเชียงใหม่ในอดีต

ที่มา : <http://www.sri.cmu.ac.th/~maeyinglanna/main10/main.php>

ภาพที่ 2 ภาพวาดฝาผนังการมวยผมของผู้หญิงล้านนาในอดีต แล้วใช้ปิ่นเสียบหรือปักผมให้สวยงาม

ที่มา : ภาพถ่ายโดยกาญจนาพงศ์ จงซานสิทโร เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2556

ภาพที่ 3 การใช้ดอกไม้และปิ่นประดับมวยผมของผู้หญิงเพื่อให้เกิดความสวยงาม

ที่มา : <http://www.maejam.blogspot.com>

ที่มาและความสำคัญของปิ่นเมืองแจ่ม

การทำปิ่นปักผม “เมืองแจ่ม” หรือ “เมืองแจ่ม” เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะตัวของช่างพื้นบ้านในการทำเครื่องประดับศีรษะ นอกเหนือจากการทอผ้าตีนจก ซึ่งในความเห็นของผู้คนทั่วไปนั้น หากกล่าวถึงอำเภอแม่แจ่ม มักจะให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาด้านการทอผ้าตีนจกเป็นลำดับแรก อีกทั้งผ้าตีนจกมีการทอในครัวเรือนอย่างแพร่หลาย และมีช่างพื้นบ้านทำหน้าที่ทอหลายคน ในขณะที่ปิ่นเมืองแจ่ม มีช่างพื้นบ้านเพียงคนเดียวในหมู่บ้านเท่านั้นที่ยังคงทำต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันและกำลังจะขาดผู้สืบทอด นอกจากนี้ผู้คนในเมืองแจ่มที่นิยมสวมผ้าชิ้นตีนจก และคนเมืองในล้านนาที่นิยมสวมชุดพื้นเมือง ส่วนหนึ่งมักใช้ปิ่นปักผมประดับศีรษะ ควบคู่กับการแต่งกายพื้นเมืองอยู่เสมอ ดังนั้นการทำปิ่นปักผมของเมืองแจ่ม หรือ “เมืองแจ่ม” จึงเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างพื้นบ้านในประเด็นต่างๆ ในการทำเครื่องประดับศีรษะ ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่สูงสุดของร่างกายมนุษย์

“เมืองแจ่ม” มีที่มาจากคำว่า “แจ่ม” ซึ่งเป็นชื่อดั้งเดิม โดยที่สารานุกรมวิกิพีเดีย (อำเภอแม่แจ่ม, 2556 : 1) ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า คำว่า “แจ่ม” เป็นภาษาละวะ (ละวะ เป็นชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมที่เคยอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่มาก่อน) แปลว่า “มีน้อย ไม่พอเพียง หรือขาดแคลน” ต่อมาเมื่อกลุ่มคนไทยวน (อ่านว่า ไท-ยวน) มาอาศัยอยู่จึงเรียกชื่อตามสำเนียงไทยวนว่า “เมืองแจ่ม” และอ่านเปลี่ยนเสียงเป็น “เมืองแจ่ม” หรือ “แม่แจ่ม” อันเป็นนามมงคล หมายถึง “ให้เมืองนี้เป็นเมืองแห่งความแจ่มใส” ทดแทนคำว่า “แจ่ม” สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจแห่งหนึ่ง อำเภอแม่แจ่ม มีระยะทางห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 122 กิโลเมตร ช่างพื้นบ้านผู้ซึ่งผลิตปิ่นปักผมของเมืองแจ่ม เป็นช่างที่ยังทำปิ่นปักผมเพียงคนเดียวในอำเภอแม่แจ่ม คือ นายก้อนแก้ว อินตะก้อน อายุ 86 ปี (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 5 บ้านทับ ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ปิ่นปักผมนี้ได้มีการเรียกขานเป็นชื่อเฉพาะในท้องถิ่นว่า “ปิ่นแก้วจันทร์” ซึ่งที่มาของชื่อนี้ นางบัวจันทร์ นิปุณะ ลูกสาวของนายก้อนแก้ว อธิบายว่า คำว่า “แก้ว” มาจากชื่อท้ายของบิดาของตนเอง (ก้อนแก้ว) ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ริเริ่ม” ส่วนคำว่า “จันทร์” มาจากชื่อท้ายของตนเอง (บัวจันทร์) ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้สืบทอด” การเรียกขานชื่อเฉพาะของปิ่นแม่แจ่มว่า “ปิ่นแก้วจันทร์” จึงเป็นการกำหนดความหมายเชิงนัยยะที่ก่อให้เกิดความเป็นศิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว (บัวจันทร์ นิปุณะ, 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนการทำปิ่นนั้น นายก้อนแก้วเล่าให้ฟังว่า ในสมัยอดีตนั้น นายก้อนแก้ว ได้มีโอกาสไปเรียนรู้การทำปิ่นปักผมจากนายพรหม (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน ขณะตนเองมีอายุเพียง 7 ปี โดยเริ่มทำปิ่นจากเหรียญสตางค์แดง ซึ่งเป็นเงินตราที่นิยมใช้ในชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลาย วิธีการคือนำมาผ่าครึ่ง เผาไฟ แล้วดัดขึ้นรูปทรงของปิ่น เป็นลักษณะการเรียนรู้แบบสังเกตจากตัวอย่างจริงแล้วฝึกทำด้วยตนเอง และทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ก้อนแก้ว อินตะก้อน, 2556 : สัมภาษณ์) การเรียนรู้ของช่างพื้นบ้านลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เพราะเป็นการเรียนรู้แบบสังเกตควบคู่กับการปฏิบัติจริง ไม่มีหลักสูตรที่เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนในการเรียนรู้

ปิ่นเมืองแจ่ม ทำจากโลหะ 2 ชนิดคือ ทองเหลืองและเงิน แต่ส่วนใหญ่ทำจากทองเหลือง เนื่องจากเป็นที่นิยมของผู้คนส่วนใหญ่ ปิ่นเมืองแจ่มมีรูปทรงคล้ายเจดีย์ ภายในหัวปิ่นจะใส่ “ครึ่ง” ไว้เพื่อให้หัวปิ่นทรงตัวอยู่ได้โดยไม่ยุบตัว และครึ่งยังเป็นตัวช่วยยึดชิ้นส่วนหัวปิ่นและฐานปิ่นให้ติดกันอีกด้วย ส่วนผิวด้านนอกมีลวดลายซ้อนกันเป็นชั้นจำนวน 3 ถึง 5 ชั้น ลวดลายเหล่านี้มีลักษณะคล้ายรูปดอกพิกุล รูปทรงโดยรวมของเจดีย์นี้หากพิจารณาในเรื่องความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้น ยอดแหลมของเจดีย์น่าจะเปรียบเสมือนการบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งมงคลสูงสุด ส่วนจำนวนชั้นของเจดีย์ที่เริ่มต้นจากฐานขึ้นสู่ด้านบนนั้นน่าจะเปรียบเสมือนวัฏจักรของมนุษย์ที่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด สำหรับลวดลายที่ปรากฏโดยรอบตัวปิ่นนั้นน่าจะเปรียบเสมือนดวงดาวต่างๆ ในจักรวาล การทำปิ่นเมืองแจ่มเน้นการทำในแนวอนุรักษ์ แต่ทั้งนี้ยังทำในเชิงพาณิชย์ด้วยเพื่อจำหน่ายให้ผู้คนในชุมชนเดียวกันและพ่อค้าคนกลาง เพื่อรับไปจำหน่ายให้ลูกค้าในตัวเมืองเชียงใหม่อีกด้วย เนื่องจากปิ่นเมืองแจ่มเป็นที่นิยมของผู้คนอย่างแพร่หลาย และจำแนกเป็น 5 ขนาด คือ เบอร์ 1 ถึง เบอร์ 5 แต่ละเบอร์วัดขนาดที่เส้นผ่าศูนย์กลางของ

ฐานปิ่นเป็นหลัก โดยที่เบอร์ 1 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 เซนติเมตร เบอร์ 2 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2.5 เซนติเมตร เบอร์ 3 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 เซนติเมตร เบอร์ 4 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3.5 เซนติเมตร และ เบอร์ 5 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 เซนติเมตร (บัวจันทร์ นิปุณะ, 2556 : สัมภาษณ์) การกำหนดขนาดของปิ่นเป็นเบอร์นี้แสดงให้เห็นการสร้างมาตรฐานของช่าง ในการเรียกขาน การรับรู้และการสื่อสารร่วมกันระหว่างช่างทำปิ่นและผู้ซื้อเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ รวมทั้งประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

ส่วนปิ่นที่ทำจากโลหะเงินนั้น ได้มีการทำควบคู่กับกับปิ่นทองเหลือง แต่มีจำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่ทำตามสั่งของลูกค้าที่ต้องการ การทำปิ่นเงินมีต้นทุนสูง ส่งผลให้ราคาจำหน่ายต่อชิ้นมีราคาสูงด้วยเนื่องจากวัสดุหลักที่ใช้ทำคือโลหะเงินมีราคาสูงขึ้นตามราคาทองคำ ลูกค้าที่ต้องการใช้ปิ่นเงินจึงเป็นลูกค้าเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ดังภาพที่ 4 และ 5

ภาพที่ 4 ภาพซ้ายคือนายก้อนแก้ว อินตะก้อน ช่างทำปิ่นกำลังนั่งเชื่อมชิ้นส่วนของปิ่นโดยใช้ความร้อน ภาพขวาคือนายก้อนแก้ว กำลังให้ข้อมูลการทำปิ่นปักผมกับผู้เขียน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทโธ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

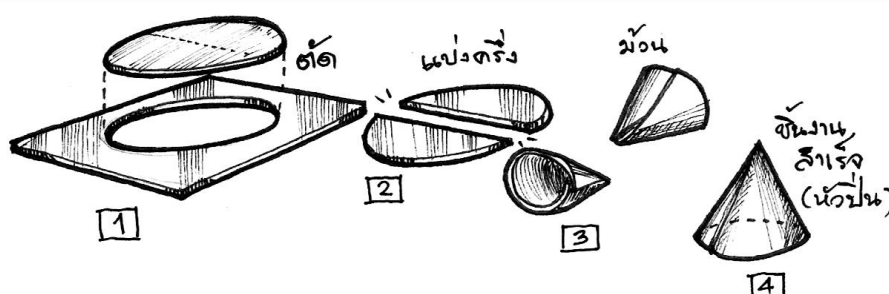
ภาพที่ 5 ปิ่นเมืองแจ่มขนาดต่างๆ 5 ขนาด เริ่มต้นตั้งแต่เบอร์ 1 ถึงเบอร์ 5 ผลงานของนายก้อนแก้ว
ที่มา : ภาพถ่ายโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทโธ เมื่อ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

การทำปิ่นเมืองแจ่ม

ปิ่นเมืองแจ่ม เป็นรูปแบบของเครื่องประดับที่ไม่มีรายละเอียดมากนักและเป็นรูปแบบที่เรียบง่าย แต่เน้นคุณค่าของภูมิปัญญา หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่แฝงด้วยจิตวิญญาณของผู้สร้างชิ้นงานอย่างแท้จริง ปิ่น 1 ชิ้นประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้คือ

1.หัวปิ่น ใช้หลักการขึ้นรูปโดยการตัดแผ่นโลหะแล้วเชื่อมด้วยความร้อน โดยส่วนหัวปิ่นจะใช้แผ่นโลหะทองเหลืองที่มีความหนาประมาณ 1.5 มิลลิเมตร มาตัดเป็นรูปวงกลมโดยมีการคำนวณขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของวงกลมให้สัมพันธ์กับความสูงของหัวปิ่น แล้วแบ่งครึ่งเป็น 2 ส่วน แต่ละส่วนที่ตัดได้มีรูปทรงเป็นครึ่งวงกลมคล้ายกับพัด จากนั้นจึงใช้คีมตัดมันแผ่นครึ่งวงกลมนี้เป็นรูปทรงกรวยโดยให้รอยต่อของแผ่นโลหะทองเหลืองชนกันให้สนิทที่สุด แล้วจึงนำไปเชื่อมรอยต่อด้วยการทาน้ำประสาน (น้ำประสานมีส่วนผสมของผงบอแรกซ์ ผงโลหะทองเหลือง และผงโลหะเงิน ในปริมาณใกล้เคียงกัน โดยมีน้ำเปล่าเป็นตัวทำละลาย) ผนวกกับความร้อนจากตะเกียงน้ำมันก๊าด และ “ขาคี” หรือ “เตาฟู่” (อุปกรณ์สำหรับเชื่อม) การเชื่อมรอยต่อนี้จะนำชิ้นงาน (หัวปิ่น) วางคว่ำลงบน “ท่อนไม้สักสี่เหลี่ยม” หรือ “แผ่นรองเชื่อมชิ้นงาน” ที่มีขนาดหน้ากว้างประมาณ 4 นิ้ว หนาประมาณ 2 นิ้ว และยาวประมาณ 40 เซนติเมตร ปลายด้านหนึ่งของไม้สักตากให้มีขนาดเล็กลงเพื่อทำเป็นมือจับ ท่อนไม้สักนี้ทำหน้าที่คล้ายกับกระดาดชนไฟและที่รองชิ้นงานในคราวเดียวกัน

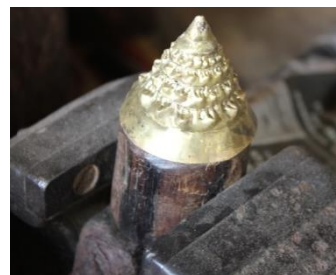
หลังจากเชื่อมรอยต่อแล้ว จะตกแต่งรอยต่อและรูปทรงให้สวยงามด้วยตะไบ สำหรับการทำลวดลายที่หัวปิ่นนั้น จะนำหัวปิ่นวางหงายและเอียงแบบบนท่อนไม้ประตู่ที่มีรูปทรงคล้ายเขียง แล้วใช้สิ่วดันผิวโลหะจากด้านในออกมาให้เป็นลายนูนคร่าวๆ (โครงลวดลาย) ลวดลายที่ได้จากการดันนี้เป็นลายเส้นและลายนูนสลับกันเป็นชั้น จำนวน 3-5 ชั้น และเป็นลวดลายที่ยังไม่มีความประณีตมากนัก การเก็บรายละเอียดของลวดลายจะนำหัวปิ่นมาครอบที่ปลายด้านหนึ่งของ “ไม้แม่พิมพ์สลักลวดลาย” ซึ่งปลายด้านหนึ่งของไม้แม่พิมพ์นี้กลึงให้เป็นมุมแหลมคล้ายกับหัวปิ่น จากนั้นจึงใช้สิ่วสลักลวดลายหรือเก็บรายละเอียดของลวดลายให้มีความประณีตอีกครั้ง ดังภาพที่ 6 ถึง 8

ภาพที่ 6 ภาพลายเส้นแสดงการตัดและดัดแผ่นโลหะทองเหลืองให้เป็นรูปทรงกรวยเพื่อทำเป็นหัวปิ่น
ที่มา : วาดภาพโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทธิ เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2556

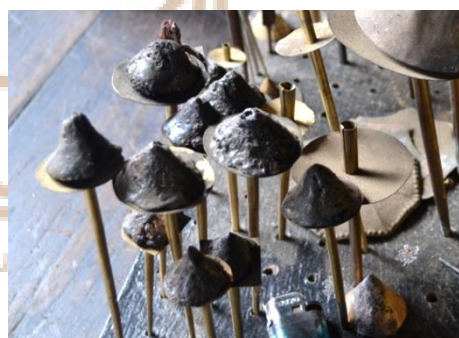
ภาพที่ 7 การเชื่อมรอยต่อของหัวปิ่นโดยใช้ความร้อนจาก “ขาคี” และ ตะเกียงน้ำมันก๊าด
ที่มา : ภาพถ่ายโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทธิ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

ภาพที่ 8 ภาพซ้ายคือการตุนด้านในตัวปิ่นให้เกิดลวดลายคร่าวๆ ภาพกลางคือการสลักลวดลายด้านนอก ให้มีความประณีต และภาพขวาคือหัวปิ่นที่สลักลวดลายแล้ว

ที่มา : ภาพถ่ายโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทธิโร เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2556

2. ฐานปิ่น ฐานปิ่นเป็นชิ้นส่วนที่ยึดโครงสร้างระหว่างหัวปิ่นกับก้านปิ่น หรือเป็นลักษณะของแผ่นวงกลมที่ปิดด้านล่างของหัวปิ่นไว้ การทำฐานปิ่นจะนำแผ่นโลหะทองเหลืองที่มีความหนาใกล้เคียงกับหัวปิ่น ตัดเป็นวงกลมแล้วเจาะรูตรงกลาง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของรูนี้ สามารถนำปลายด้านตัดของก้านปิ่นมาสอดเข้าไปได้ โดยให้สอดให้เลยขึ้นไปประมาณ 1 เซนติเมตร แล้วให้เกิดความผิดเล็กน้อย จากนั้นจึงนำ “ครึ่ง” มาลนไฟแล้วป็นเป็นรูปกรวยคว่ำคล้ายตัวปิ่น แต่มีขนาดเล็กกว่าเล็กน้อย ครึ่งนี้ทำหน้าที่ยึดชิ้นส่วนระหว่างฐานปิ่นกับก้านปิ่นให้แน่น อีกทั้งทำหน้าที่ให้หัวปิ่นทรงตัวอยู่ได้โดยตัวปิ่นไม่ยุบตัว ดังภาพที่ 9

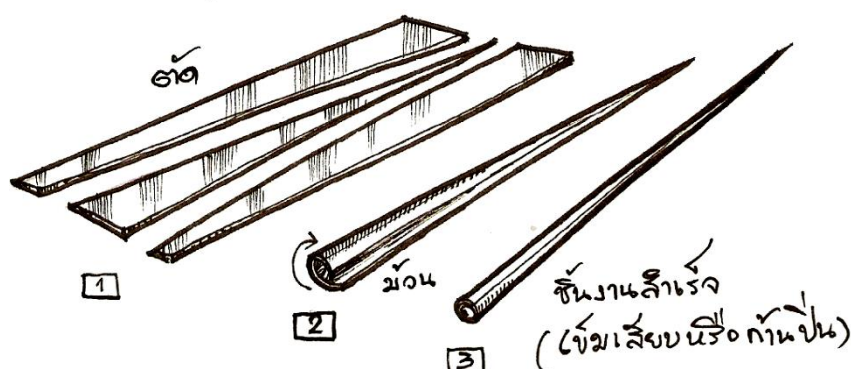
ภาพที่ 9 ภาพซ้ายคือการทำฐานปิ่น โดยใช้แผ่นโลหะทองเหลือง ตัดเป็นวงกลม แล้วเจาะรูตรงกลาง เพื่อใช้เป็นรูเสียบกับเข็ม(ก้านปิ่น) ภาพขวาคือการนำ “ครึ่ง” มาป็นเป็นรูปทรงกรวยบนฐานปิ่น

ที่มา : ภาพถ่ายโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทธิโร เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

3. เข็มเสียบหรือก้านปิ่น

เข็มเสียบหรือก้านปิ่นนั้น มีประโยชน์ในการใช้เสียบกับมวยผมของผู้ใช้งานและใช้เป็นที่จับ เข็มนี้มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.5 เซนติเมตร มีปลายด้านหนึ่งเป็นด้านตัด อีกด้านหนึ่งเรียวแหลม ขึ้นรูปโดยใช้แผ่นโลหะทองเหลืองที่มีความหนาใกล้เคียงกับหัวปิ่น ตัดเป็นแผ่นสามเหลี่ยมยาว ความสูงจากฐานถึงยอดของแผ่นสามเหลี่ยมนี้คือความยาวของเข็มเสียบ จากนั้นม้วนแผ่นสามเหลี่ยมให้เป็นแท่งกลม เมื่อม้วนแล้ว ยอดของสามเหลี่ยมจะเกิดเป็นปลายแหลมของเข็มเสียบ ส่วนฐานของสามเหลี่ยมจะเกิดเป็นโคนของเข็มเสียบ เพื่อนำไปเสียบติดกับฐานของหัวปิ่นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อม้วนได้รูปทรงที่ต้องการแล้วจึงเชื่อมรอยต่อด้วยน้ำประสานเช่นเดียวกันกับหัวปิ่น การตัดแผ่นโลหะ

ทองเหลืองเพื่อขึ้นรูปปืนนี้แสดงให้เห็นว่าช่างต้องใช้ภูมิปัญญาในเรื่องสมาธิ (สมอง) และความเที่ยงตรงของมือ(ลักษณะทางกาย) ที่สัมพันธ์กัน เพื่อจะได้รูปทรงของปืนที่มีความสวยงาม ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 ภาพลายเส้นลักษณะการตัดแผ่นโลหะทองเหลืองเพื่อขึ้นรูปเข็มเสียบหรือก้านปืน

ที่มา : วาดภาพโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทโธ เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2556

การตกแต่งปืน จะใช้ความร้อนจาก ขาตะ และ น้ำประสาน เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเชื่อมชิ้นส่วน ซึ่งกระบวนการนี้มักจะเกิดคราบสกปรกที่เกิดจากความร้อน เขม่า และน้ำประสาน ที่ขึ้นงานอยู่เสมอ การทำความสะอาดปืนของแม่แจ่ม นิยมใช้น้ำมะขามเปียก ซึ่งเป็นวัสดุที่มีฤทธิ์เป็นกรดอย่างอ่อน และสามารถหาได้เองในท้องถิ่นหรือหาซื้อตามท้องตลาด วิธีการขัดจะใช้ปืนแชลงในน้ำมะขามเปียก แล้วใช้แปรงทองเหลืองขัดอีกครั้ง เพื่อให้ชิ้นงานสะอาดและเกิดความเงางาม การใช้มะขามเปียกจึงนับเป็นภูมิปัญญาในการเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์

การทำปืนปักผมของนายก้อนแก้ว ยังแฝงด้วยคติความเชื่ออีกด้วย ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำและการใช้ปืนปักผม ดังความเห็นส่วนบุคคลของนายก้อนแก้ว ที่กล่าวว่า “การทำปืนของที่นี่ เป็นของโบราณของคนรุ่นเก่า คนต่างประเทศเขายังมาดู การรักษาของเก่าเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะปกป้องรักษา ส่วนของที่ทำแบบสมัยใหม่เทวดาจะไม่รักษา ผีตนหลวงจะลงมา ทำให้คนตายกันเยอะ” (ก้อนแก้ว อินตะก้อน, 2556 : สัมภาษณ์) ซึ่งความเห็นดังกล่าวนี้ ผู้เขียนวิเคราะห์ได้ว่า เป็นลักษณะการสร้างเงื่อนไขเชิงคุณค่าหรือการเชื่อมโยงในจากสิ่งที่มองไม่เห็น (นามธรรม) กับสิ่งที่มองเห็น (รูปธรรม) เนื่องจากปืนเมืองแจ่มที่ทำแบบดั้งเดิม (ภูมิปัญญาชาวบ้าน) เป็นสิ่งของที่มีคุณค่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพราะใช้ระดับบนศีรษะของผู้คน มีผู้คนให้ความสนใจอย่างแพร่หลาย อีกทั้งมีความศักดิ์สิทธิ์ สมควรแก่การอนุรักษ์

ปืนเมืองแจ่ม : รูปแบบ และการใช้งานในปัจจุบัน

ถึงแม้ว่าโลหะที่ใช้ทำปืนเมืองแจ่มจะเป็นทองเหลือง และในความรู้สึกของผู้คนทั่วไปที่เห็นว่าโลหะทองเหลืองยังเป็นโลหะที่มีคุณค่าต่อยกกว่าโลหะเงินและทองคำ แต่หากพิจารณาในด้านคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ปืนเมืองแจ่มน่าจะเป็นสิ่งมีคุณค่าในด้านภูมิปัญญามากกว่าความเป็นโลหะเงินและทองคำ เนื่องจากการทำปืนของเมืองแจ่มมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ จิตวิญญาณ ทักษะ ความเชื่อ ลักษณะเฉพาะ และพฤติกรรมของผู้ทำที่แสดงออกมา แต่อย่างไรก็ตามสิ่งต่างๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนแม่แจ่มย่อมมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ดังตัวอย่างของนายก้อนแก้ว อินตะก้อน ช่างทำปืนผู้นี้ นับว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาของท้องถิ่นอย่างแท้จริง เนื่องจากมีความขยันหมั่นเพียร ลงมือทำงาน มีการปรับปรุงและพัฒนาผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งมุ่งทำงานของตนอย่างต่อเนื่อง ปืนปักผมที่เป็นผลงานของตนเองจึงมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามความเหมาะสม ซึ่ง

รูปแบบปิ่นปักผมจากเดิมที่เป็นเนื้อโลหะทองเหลืองล้วน ระยะเวลาเริ่มมีการนำหินสีหลากหลายสีสัน มาประดับตกแต่งที่ยอดของปิ่นให้สวยงามยิ่งขึ้น เริ่มมีการทำในเชิงพาณิชย์มากขึ้น รูปแบบของปิ่นจึงถูกกำหนดความต้องการโดยลูกค้าจากในเมืองเชียงใหม่ แต่ทั้งนี้ยาก่อนแล้วก็ยังรักษาคุณค่าของท้องถิ่นมิให้สูญหายไป ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 รูปแบบปิ่นปักผมที่ประยุกต์รูปแบบโดยการประดับด้วยอัญมณีและหินสีต่างๆ

ที่มา : ภาพถ่ายโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทโร เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

ในปัจจุบันปิ่นปักผมถูกนำมาใช้งานหลายโอกาสในวิถีชีวิตของผู้คนแม่แจ่มและผู้คนในเมืองเชียงใหม่ สำหรับผู้คนแม่แจ่ม ส่วนหนึ่งนิยมใช้ปักมวยผมควบคู่กับการแต่งกายด้วยการสวมผ้าขึ้นดินจกซึ่งเป็นชุดพื้นเมืองเฉพาะถิ่นของอำเภอแม่แจ่ม และสำหรับผู้คนในเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่นิยมใช้ปิ่นปักมวยผมควบคู่กับชุดพื้นเมือง ในโอกาสสำคัญต่างๆ ที่จัดขึ้นตามประเพณีนิยม นอกจากนี้ยังถูกประยุกต์ใช้เป็นของตกแต่งบ้าน และเป็นของที่ระลึก เป็นต้น ดังภาพที่ 12 และ 13

ภาพที่ 12 ภาพซ้ายและภาพขวาคือตัวอย่างการนำปิ่นปักผมตกแต่งศีรษะของนางรำ

ในงานพิธีสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ภาพถ่ายโดยภาณุพงศ์ จงซานสิทโร เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2556

ภาพที่ 13 ตัวอย่างการใช้ปิ่นปักผมเป็นของตกแต่งบ้านให้สวยงาม

ที่มา : <http://board.trekkingthai.com>

บทสรุป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือความสามารถในการใช้พื้นความรู้ สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ ความสามารถเฉพาะที่ทรงคุณค่า และเป็นความรู้ที่เฉลียวฉลาดของผู้คนในท้องถิ่นหรือชุมชน การที่จะเกิดลักษณะของภูมิปัญญาเหล่านี้ต้องใช้ประสบการณ์สะสมเป็นระยะเวลาพอสมควร ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสัมพันธ์หรือสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนในท้องถิ่นเสมอ และสามารถจำแนกได้ 9 ด้านคือ 1) ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม 2) ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม 3) ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย 4) ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 5) ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน 6) ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม 7) ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม 8) ภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และ 9) ภูมิปัญญาด้านโภชนาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นรากฐานที่สำคัญในมิติทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคเหนือและจังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา ฯลฯ

งานศิลปหัตถกรรมเป็นงานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญประเภทหนึ่ง ผลงานศิลปหัตถกรรมมุ่งเน้นการทำด้วยมือและใช้วัสดุในท้องถิ่น เป็นผลงานที่มีคุณค่าทั้งด้านความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ ต้องใช้ความเพียรพยายามในสร้างผลงาน นอกจากนี้ยังบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นแต่ละแห่ง งานศิลปหัตถกรรมสามารถจำแนกได้ตามลักษณะต่างๆ เช่น การจำแนกตามวัสดุที่ใช้ทำ เช่น หัตถกรรมไม้ โลหะ จำแนกตามกรรมวิธีการผลิต เช่น การทอ การสาน และจำแนกตามรูปแบบทางกายภาพเช่น สิ่งทอ เครื่องปั้นดินเผา การสร้างผลงานเหล่านี้ให้ปรากฏต้องอาศัยบุคคลที่เรียกว่า “ช่าง” ซึ่งต้องมีความรู้ความสามารถทักษะ แบบอย่างที่ดีสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้เกิดการสืบทอดความรู้ ช่างพื้นบ้านจึงเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องในฐานะของ “ผู้สร้างผลงาน” และ “ผู้ส่งต่อความรู้” ควบคู่กัน

ปิ่นปักผม (Hairpin) เป็นผลงานประเภทเครื่องประดับของช่างพื้นบ้าน ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญ ซึ่งเป็นที่นิยมของผู้คนในภาคเหนือโดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ และมีหลากหลายรูปแบบ ชาวไทยองหรือไทลื้อ เรียกปิ่นปักผมว่า “หมาดโฮ” ซึ่งมีความหมายว่า ไขกัลดหรือเสียบไว้ที่บนศีรษะ ลักษณะของเครื่องประดับชนิดนี้ประกอบด้วยชิ้นส่วน 2 ชิ้นหลัก คือ หัวปิ่น และเข็มเสียบ โดยที่หัวปิ่นมีรูปทรงซ้อนเป็นชั้นคล้ายเจดีย์ ก้านปิ่นมีลักษณะเรียวแหลมคล้ายเข็มเย็บผ้า บางรูปแบบมีการประดับอัญมณีสีต่างๆ ให้เกิดความสวยงาม การใช้ปิ่นปักผมของผู้คนในจังหวัดเชียงใหม่ นั้นนิยมใช้กัลดผมของสตรีที่มวยผมไว้ด้านหลัง นอกเหนือจากการกัลดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม ซึ่งการมวยผมไว้ด้านหลังนี้เป็นวิถีชีวิตการแต่งกายตั้งแต่สมัยอดีตถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมการใช้ปิ่นปักผมเกิดจากความเชื่อในเรื่องการบูชาขวัญในร่างกายและความเชื่อในพระพุทธรูปเจ้าเรื่องการบูชาพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งเคารพหรือสักการะสูงสุด

ในอำเภอท่งถิ่นห่างไกลดังเช่น อำเภอแม่แจ่ม ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ของจังหวัดเชียงใหม่ มีบุคคลที่เป็นช่างพื้นบ้านคือนายก้อนแก้ว อินตะก้อน อายุ 86 ปี (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ซึ่งมีความรู้ ความสามารถและทักษะ ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการทำปิ่นปักผม โดยได้สืบทอดการทำปิ่นมาจากเพื่อนบ้าน ในลักษณะของ

การสังเกตควบคู่กับการปฏิบัติจริง และได้ทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปิ่นปักผมของอำเภอแม่แจ่ม มักเรียกขานกันทั่วไปว่า “ปิ่นเมืองแจ่ม” หรือ “ปิ่นเมืองแจ่ม” ซึ่งเป็นการใช้ชื่อของอำเภอมากำหนดเป็นชื่อของเครื่องประดับชิ้นนี้ นอกจากนี้ยังมีเรียกขานเป็นชื่อเฉพาะในท้องถิ่นว่า “ปิ่นแก้วจันทร์” ซึ่งเป็นชื่อของความเป็นสิริมงคล ปิ่นปักผม นิยมทำจากวัสดุ 2 ชนิดคือ ทองเหลืองและเงิน แต่ส่วนใหญ่ทำจากทองเหลือง เนื่องจากเป็นที่นิยมของผู้คน มีรูปทรงคล้ายเจดีย์ ภายในหัวปิ่นจะใส่ “ครึ่ง” ไว้เพื่อให้หัวปิ่นทรงตัวอยู่ได้โดยไม่ยุบตัว และยังเป็นตัวช่วยยึดชิ้นส่วนติดกันอีกด้วย ส่วนผิวด้านนอกมีลวดลายซ้อนกันเป็นชั้น 3 ถึง 5 ชั้น ลวดลายเหล่านี้มีลักษณะคล้ายรูปดอกพิกุล และมีรูปทรงคล้ายเจดีย์ซึ่งน่าจะเปรียบเสมือนการบูชาพระพุทธรูป ซึ่งเป็นสิ่งมงคลสูงสุด ส่วนจำนวนชั้นของเจดีย์ที่เริ่มต้นจากฐานชั้นสู่ด้านบนนั้นน่าจะเปรียบเสมือนวัฏจักรของมนุษย์ที่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด สำหรับลวดลายที่ปรากฏโดยรอบตัวปิ่นนั้นน่าจะเปรียบเสมือนดวงดาวต่างๆ ในจักรวาล การทำปิ่นของเมืองแจ่มเน้นการทำในแนวอนุรักษ์ แต่ทั้งนี้ยังทำในเชิงพาณิชย์ด้วย ปิ่นจำแนกเป็น 5 ขนาด คือ เบอร์ 1 ถึง เบอร์ 5 แต่ละเบอร์วัดขนาดที่เส้นผ่าศูนย์กลางของฐานปิ่นเป็นหลัก

ปิ่นเมืองแจ่ม ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ หัวปิ่น ฐานปิ่น และเข็มเสียบ (ก้านปิ่น) แต่ละชิ้นส่วน จะใช้แผ่นโลหะทองเหลือง ตัด แล้วตัดให้ได้รูปทรงและเชื่อมติดรอยต่อด้วยน้ำประสานผนวกกับความร้อน ส่วนการตกแต่งให้สวยงามนั้นนิยมใช้น้ำมันมะขามเปียกขัดผิวให้เกิดความเงางาม นอกจากนี้การทำปิ่นยังแฝงด้วยคติความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนบุคคลของช่างอีกด้วย ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับผลงานในเชิงคุณค่าผนวกกับสิ่งที่เป็นนามธรรม

ปัจจุบันปิ่นเมืองแจ่มถูกนำไปใช้งานต่างๆ ที่หลากหลาย โดยเน้นการใช้ตกแต่งศีรษะของผู้คน โดยเฉพาะในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนแม่แจ่มที่ใช้ควบคู่กับการนุ่งผ้าซิ่นตีนจก สำหรับผู้คนในสังคมเมืองเชียงใหม่ นิยมใช้ปิ่นปักผมตกแต่งศีรษะในกรณีงานสำคัญตามประเพณีนิยมที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้คนทั่วไปในล้านนาที่นิยมการตกแต่งบ้านยังนำปิ่นเมืองแจ่มเป็นของตกแต่งบ้านในเชิงอนุรักษ์

วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำปิ่นแม่แจ่ม

จากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลและสังเกตวิธีการทำปิ่นปักผมเมืองแจ่ม ที่อำเภอแม่แจ่ม พบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเด่นชัดและน่าสนใจเรื่องในการทำปิ่นเมืองแจ่ม สามารถจำแนกและวิเคราะห์ได้ 3 ประเด็นหลักดังนี้ คือ

1. ภูมิปัญญาในการเชื่อมชิ้นงาน นิยมใช้ทองไม่สั๊ก ซึ่งเป็นเศษไม้เหลือทิ้งจากการทำงานส่วนอื่นๆ ของผู้คนในชุมชน และเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น โดยเลือกทองไม่สั๊กที่มีหน้ากว้างประมาณ 4 นิ้ว หนาประมาณ 2 นิ้ว และยาวประมาณ 40 เซนติเมตร มาทำเป็นแผ่นรองความร้อนและช่วยในการเชื่อมชิ้นส่วนของปิ่น โดยนำมาตากปลายด้านหนึ่งให้เล็กลง เพื่อทำเป็นที่จับ ทองไม่สั๊กนี้เปรียบเสมือนแผ่นทนไฟของช่างทำเครื่องประดับโดยทั่วไป ถึงแม้ว่าไม้สั๊กจะไม่ทนไฟ และจะถูกเผาไหม้หมดไปเมื่อใช้ในระยะเวลาอันยาวนานก็ตาม แต่นายก้องแก้วอธิบายเหตุผลของการเลือกไม้ชนิดนี้ว่า ได้เลือกไม้ที่ที่หลากหลายชนิดนอกเหนือจากไม้สั๊ก ได้ลองผิดลองถูกดูแล้วเห็นว่าไม้สั๊กเป็นไม้ที่ให้และกระจายความร้อนไปถึงชิ้นงานได้อย่างสม่ำเสมอ ขณะที่เชื่อมชิ้นงานจะทำให้หน้าประสานวังติดกันได้ดีสนิท หากพิจารณาในเชิงวิทยาศาสตร์แล้ว น่าจะเกิดจากการที่ไม้สั๊กเมื่อเกิดการเผาไหม้ตัวเองแล้ว จะเกิดความร้อนที่ระอุอยู่ในเนื้อไม้เป็นเวลานาน ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้ความร้อนแผ่กระจายไปยังชิ้นงานได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งส่งผลให้น้ำยาประสานเชื่อมปิดรอยต่อของชิ้นงานได้อย่างสนิท การใช้ทองไม่สั๊กเป็นแผ่นรองชิ้นงานนี้จะช่วยให้เหลือขนาดที่สั้นที่สุด จนไม่สามารถใช้มือจับได้แล้ว จึงทิ้งไม้ท่อนนี้ไป สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นความสามารถในการเลือกคุณสมบัติของวัสดุที่เหมาะสม สัมพันธ์อันส่งผลต่อขั้นตอนการทำงานและชิ้นงานสำเร็จ ตลอดจนการใช้วัสดุอย่างคุ้มค่าที่สุด หรือเป็นลักษณะของการทดลองผิด ลองถูก จนค้นพบและใช้เป็นมาตรฐานในการทำครั้งต่อไป ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 ภาพซ้ายคือการใช้ท่อนไม้สักเป็นแผ่นรองและช่วยในการเชื่อมชิ้นส่วนของปิ่น ภาพขวาคือท่อนไม้สัก
ที่ใหม่ไฟและมีขนาดสั้นลง หลังการเชื่อมชิ้นส่วนของปิ่น

ที่มา : ภาพถ่ายโดยภานุพงศ์ จงซานสิทธิโธ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

2. ภูมิปัญญาในการสลักลวดลาย นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งคือไม้ประดู่ มากถึงให้เป็นรูปทรงกระบอกขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 -10 เซนติเมตร ยาวประมาณ 15 เซนติเมตร ส่วนปลายด้านหนึ่งกลึงให้เป็นมุมแหลมทรงกรวยหรือทรงเจดีย์ ไม้ประดู่นี้ทำหน้าที่แม่พิมพ์บังคับรูปทรงปิ่นให้กระชับขณะตอกกลวดลาย และมีหลายขนาดเนื่องจากต้องให้ใช้ได้กับขนาดของหัวปิ่นขนาดต่างๆ ด้วย ลักษณะการใช้แม่พิมพ์คือ นำปากกาจับไม้บีบยึดแม่พิมพ์ให้แน่น (ปากกาจับไม้ มีการเรียกขานเป็นภาษาพื้นบ้านว่า “เสียบไม้” เนื่องจากมีลักษณะเหมือนปากเสียบที่มัดไม้ และคำว่า “ขบ” เป็นภาษาเหนือ มีความหมายว่า “กัด”) แล้วนำหัวปิ่นที่มีรูปทรงกรวยที่เชื่อมรอยต่อแล้ว มาสวมตรงส่วนยอดแหลมของแม่พิมพ์นี้ จากนั้นจึงใช้ส่วขนาดเล็กสลักลวดลายตามที่ต้องการ การสลักลวดลายบนท่อนไม้ประดู่นี้เป็นการเก็บรายละเอียดของลวดลายให้มีความคมชัดขึ้น ภายหลังจากขั้นตอนการตอกกลวดลายคร่าวๆ บนเซียงไม้ การเลือกไม้ประดู่เป็นแม่พิมพ์ช่วยสลักลวดลาย อาจเนื่องจากไม้ชนิดนี้มีความยืดหยุ่นตัวได้ดี ทำให้ชิ้นงานเสียหายน้อย และเนื้อไม้มีความทนต่อสภาพการใช้งาน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นความสามารถในการเลือกและปรับแต่งวัสดุจากธรรมชาติที่ช่วยสร้างลวดลาย ให้สอดคล้องหรือสัมพันธ์กับรูปแบบของชิ้นงาน ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 ภาพซ้ายคือแม่พิมพ์ไม้ประดู่ช่วยการสลักลวดลาย ทำจากไม้ประดู่แล้วกลึงเป็นรูปทรงกระบอก ปลาย
ด้านหนึ่งแหลมคล้ายรูปกรวย ภาพขวาคือนายกอนแก้วกำลังนั่งตอกกลวดลายของหัวปิ่นบนแม่พิมพ์ไม้ประดู่

ที่มา : ภาพถ่ายโดยภานุพงศ์ จงซานสิทธิโธ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

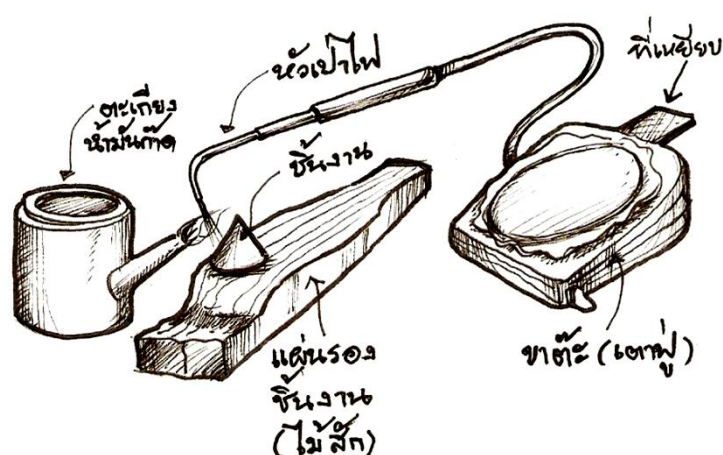
3. ภูมิปัญญาในการทำวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ

เป็นอุปกรณ์เชื่อมชิ้นส่วนของปืน ที่คิดค้นขึ้นด้วยตนเอง ประกอบด้วย 2 ชนิด คือ 1) ขาตะ มีลักษณะคล้าย หีบเหลง มีแผ่นสำหรับเท้าเหยียบ สายยางและหัวเป่าลม 2) ตะเกียงน้ำมันก๊าด รูปทรงคล้ายบัวรดน้ำ มีลักษณะเป็น กระป๋องโลหะมีฝาปิด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 เซนติเมตร สูงประมาณ 12 เซนติเมตร ด้านข้างกระป๋องมีท่อโลหะ ทรงกระบอกเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เซนติเมตร ยาวประมาณ 8 เซนติเมตร เชื่อมติดอยู่ ภายในท่อนี้มีเส้นด้ายสี ขาวชุบน้ำมันก๊าดร้อยอยู่ โดยปลายเส้นด้ายด้านหนึ่งเลยออกมาที่ปลายท่อ ส่วนปลายอีกด้านหนึ่ง กองรวมกันภายใน กระป๋อง และชุบน้ำมันก๊าดเช่นกัน ปลายเส้นด้ายที่เลยออกปลายท่อนี้ ทำหน้าที่เป็นไส้ตะเกียงสำหรับจุดไฟ ส่วนขาตะ คือชนิดเดียวกับขาตะที่ช่างทำเครื่องประดับนิยมใช้กันในปัจจุบัน หลักการสำคัญในการใช้วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ คือจุด ไฟที่ปลายตะเกียงน้ำมันก๊าด นำชิ้นงานวางบนท่อนไม้สัก จากนั้นใช้เท้าเหยียบ “ขาตะ” เพื่อให้ลมจากภายในไหลผ่าน ท่อออกมาที่ปลายท่อของ “หัวเป่าไฟ” นำหัวเป่าไฟไปใกล้เปลวไฟที่ปลายตะเกียง นำชิ้นงานวางบนแผ่นรอง (ไม้สัก) นำแผ่นรองที่มีชิ้นงานไปใกล้เปลวไฟจากตะเกียงและหัวเป่าไฟที่มีลมไหลผ่าน ลมจากหัวเป่าไฟจะดันเปลวไฟจาก ตะเกียงให้พุ่งไปที่ชิ้นงานอย่างรวดเร็ว เปลวไฟที่พุ่งไปนี้มีความร้อนสูงมาก เพื่อเผารอยต่อของชิ้นงานซึ่งมีน้ำประสาน อยู่ น้ำประสานจะเคลื่อนที่ปิดรอยต่อให้เชื่อมติดกัน ภูมิปัญญาดังกล่าวนี้นี้แสดงให้เห็นความสามารถในการคิดค้น ประดิษฐ์ ประยุกต์ กลไก และบูรณาการระหว่างสิ่งของ 2 สิ่งให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังภาพที่ 16 ถึง 17

ภาพที่ 16 ภาพซ้ายคือ “ขาตะ” สำหรับเป่าลม ภาพขวาคือ ตะเกียงน้ำมันก๊าดสำหรับจุดไฟ

ที่มา : ภาพถ่ายโดยภานุพงศ์ จงขานสิทธิโร เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2556

ภาพที่ 17 ภาพลายเส้นการใช้อุปกรณ์เชื่อม

ที่มา : วาดภาพลายเส้นโดยภานุพงศ์ จงขานสิทธิโร เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2556

จากบทความที่กล่าวมานี้ ปีนเมืองแม่แจ่มนับเป็นงานหัตถกรรมเครื่องประดับศีรษะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างพื้นบ้านซึ่งมีคุณค่า นอกเหนือจากผ้าชิ้นดินจก ปัจจุบันการทำปีนเมืองแม่แจ่มมีผู้สืบทอดไม่ถึง 3 คน ในระยะยาวหากผู้สืบทอดเหล่านั้นไม่สามารถสืบทอดภูมิปัญญานี้ได้ อาจส่งผลให้เกิดสูญหายไปในช่วงเวลาอันใกล้นี้ ดังนั้นปีนเมืองแม่แจ่มสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญทั้งในระดับจังหวัดเชียงใหม่และในล้านนา ท้ายบทความนี้ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำปีนเมืองแม่แจ่ม ดังนี้คือ

1. เนื่องจากปีนปักผมเมืองแม่แจ่ม เป็นเครื่องประดับที่มีขนาดเล็ก ไม่มีความโดดเด่นเมื่อประดับอยู่บนศีรษะ ซึ่งผู้คนทั่วไปอาจมองว่าไม่มีความสำคัญเพียงพอ อีกทั้งมีช่างผู้มีความสามารถทำชิ้นงานเหล่านี้เพียงคนเดียว ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการถ่ายทอดความรู้และสืบทอดความรู้การทำปีนเมืองแม่แจ่มในระดับเครือข่ายได้อย่างจริงจังและเห็นผลเป็นรูปธรรม ให้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญเท่าเทียมกับผ้าชิ้นดินจก และงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงอื่นๆ ของจังหวัดเชียงใหม่
2. ควรยกย่องช่างพื้นบ้านผู้ทำปีนปักผมเมืองแม่แจ่มให้เป็นครูภูมิปัญญาหรือปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงอย่างแพร่หลายมากขึ้น รวมทั้งการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด และประเทศ
3. สถาบันการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนด้านศิลปหัตถกรรม ควรจัดรายวิชาในหลักสูตรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้การทำปีนเมืองแม่แจ่มกับช่างพื้นบ้าน ในลักษณะของการบูรณาการกับการเรียนการสอน
4. ส่งเสริมให้เยาวชนหรือผู้สนใจ มีโอกาสเรียนรู้การทำปีนเมืองแม่แจ่ม เพื่อก่อให้เกิดการสืบทอดความรู้การทำปีน
5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับช่างทำปีนเมืองแม่แจ่ม ในลักษณะของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วจัดทำเป็นฐานข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อออนไลน์ ทางศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นและประโยชน์เชิงวิชาการ
6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริม สนับสนุนชุมชนที่ทำปีนเมืองแม่แจ่ม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควบคู่กับผ้าชิ้นดินจก

เอกสารอ้างอิง

ก๊อแก้ว อินตะกอน. สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

คณะกรรมการโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 19. (2549). **ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์.

เครือวัลย์ มีเกียรติ. (2548). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมอาชีพ.

นิพัทธ์พงษ์ ชวนชื่น.(2556). **ปีนปักผมแม่แจ่ม**. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2556, จาก <http://board.trekkingthai.com>

บัวจันทร์ นิปุณ. สัมภาษณ์วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

บริษัทไทยประกันชีวิต จำกัด. (2545). **หัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์.

ไพฑูรย์ ปัญญา. สัมภาษณ์วันที่ 1 กรกฎาคม 2556

ศักดิ์ชาย สิกขา. (2552). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. อุดรราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุดรราชธานี.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2556). **แม่ญิงล้านนา**. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2556, จาก

<http://www.sri.cmu.ac.th/~maeyinglanna/main10/main.php>

สารานุกรมวิกิพีเดีย. (2556). **อำเภอแม่แจ่ม**. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2556, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอแม่แจ่ม>.

อำเภอแม่แจ่ม.

หึ่งห้อยกลางดง. (2556). **ถิ่นล้านนา ณ หุบเขา เมืองแม่แจ่ม**. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2556, จาก

<http://www.maejam.blogspot.com>